
ТРЖИШТЕ КЊИГА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ: ИЗДАВАЧКИ, КЊИЖАРСКИ И БИБЛИОТЕЧКИ АСПЕКТ

Мр Драгана Милуновић
Народна библиотека Србије, Београд

УДК 655.4/.5(497.11)"1990/2006"
УДК 028(497.11)"1990/2006"
УДК 021(497.11)"1990/2006"

1. УВОД

Оно што повезује издаваштво, књижевство и библиотечно - информациону делатност јесу, свакако, књиге. Међутим, њихов однос према књизи, као и њихови међусобни односи поводом књиге, су веома различити. Економски посматрано, ради се о производњи, дистрибуцији и, најзад, о прикупљању књига ради њиховог коришћења. Тржиште се тако, у зависности од контекста, појављује као регулативни фактор производње, као медијум дистрибуције и као пут од произвођача до корисника, односно до библиотеке и читаоца.

Као што је речено, издавачи, књижари и библиотеке складиште и раздају књиге, али са различитим циљевима. Док су за произвођаче и трговце књигама,

економски посматрано, књиге роба, за библиотеке књиге имају превасходно употребну и културну вредност. Први и други их складиште привремено и раздају ради профита, док их библиотеке чувају трајно, са циљем ширења писмености и образовања и дисеминације информација уопште.

Овакав положај издаваштва, књижевства и библиотечно - информационе делатности пресудно утиче и на њихове међусобне односе. Издавачима је књижевска мрежа неопходна, јер представља њихов природни продужетак, односно везу са тржиштем. Свакако, многи издавачи и сами (обично у мањем обиму) непосредно наступају на тржишту или чак имају своју сопствену дистрибутивну, односно књижевску мрежу. Тај тренд је у последње време доживео велику експанзију са појавом могућности продаје без посредника, преко Интернета.

Напетост између издавачке и књижевске делатности, са једне стране, стварају стални покушаји књижевске мреже да себи обезбеди профит максималним маржама (рабатима), као и застоји у трансферу профита са књижевске мреже на издаваче код комисионе продаје. Такође, у систему у којем цене књига нису фиксне, књижари имају тенденцију да редовно врше притисак на издаваче за повећање рабата, како би снижавањем цена књига без икаквог сопственог

финансијског ризика били у стању да повећају конкурентност. На тај начин остварено повећање конкурентности додатно крњи, често релативно малу, зараду издавача. Са друге стране, та напетост се интензивира радикалним повећавањем могућности издавача да заобиђу књижарску мрежу коју доносе нове електронске технологије. Постојећи трендови, ако се наставе садашњим темпом, прете да потпуно угуше књижарску дистрибуцију, те није искључено да је она у данашње време у ствари само прелазна појава.

Наведеном тренду све више доприноси издавање електронских публикација и дигитализација публикација изворно публикованих у аналогном облику, које је веома лако копирати у неограниченом броју примерака, уз минималне трошкове и без икакве накнаде произвођачима. Ово угрожава не само издаваче и књижаре већ и ауторска права, а тиме и профит самих аутора, што повратно негативно утиче и на производњу нових наслова. Овај тренд, из разумљивих разлога, угрожава чак и библиотеке, мада у много мањој мери.

Свакако, у обостраном интересу, књижаре врше и промоције нових издања и на њима доступне начине, обично без већих материјалних улагања, рекламирају нове књиге.

Библиотеке, за разлику од издавача и књижара, нису пресудно везане за тржиште, мада је стање на тржишту за њих од извесне важности у случајевима када се појављују као купци књига, пошто постоје и разни други облици попуњавања библиотечких фондова (државни откуп, обавезни примерак, легати, донације, сопствена издавачка делатност, размена итд.). Економски посматрано, библиотеке ефективно смањују промет на тржишту, односно потражњу књига, што није у интересу ни издавача нити књижара. Пошто један примерак публикације има потенцијално велики број читалаца, док библиотеке (поготову оне специјализоване) на тржишту набављају релативно мали део тиража, оне тиме, несразмерно свом новчаном учешћу на тржишту, смањују потражњу за

књигама. Библиотеке се такође ретко јављају као купци поновљених издања, односно додатних тиража. Организујући промоције књига, књижевне вечери, дајући награде ауторима за најчитаније књиге и слично, библиотеке са своје стране учествују у извесној мери у маркетингу издавача и потпомажу продају књига.

Не постоји неки посебан однос између књижарске мреже и библиотека, јер библиотеке, кад год је то могуће, набављају публикације директно од издавача, пошто их на тај добијају ослобођене од књижарске марже. Најзад, неке библиотеке имају своју књижару у којој продају публикације које су саме издале.

2. ИЗДАВАЧКА ДЕЛАТНОСТ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

2.1 Издавачи у Републици Србији

Према анализи *Истраживање тржишта књига у Србији*¹ издаваштво у Србији огромном већином (83,7%) је у приватном сектору.

Од 104 највећа издавача у Србији, чак 77,9% је лоцирано у Београду.

Свега 42,3% највећих издавача се бави искључиво издавачком делатношћу, док се остали баве и књижарством и штампарством.

Издавачке куће су мале по броју запослених. Свега 36,5% има више од 10 запослених радника.

Према подацима Народне библиотеке Србије у Републици Србији у 2006. години било је више хиљада издавача, а сервис КњигаИнфо у својој бази података има око 850 издавача који у овом тренутку има-

¹ Према: *Истраживање тржишта књига у Србији*, анализа спроведена за Народну библиотеку Србије од тима истраживача који су чинили предузећа МЦ Мост, Synovate и Aqualgroup.

ју у понуди бар једну књигу. Заступљеност издавачких кућа у књижарама не прати овај број. У 60,7% књижара заступљене су књиге мање од 50% издавача. Разлог томе највероватније лежи у чињеници да већина књижара у Републици Србији припада издавачким кућама чији је првенствени циљ продаја сопствених издања.

Неки издавачи су у великој мери, а често и у целини, финансирани од државе. Најчешће се ради о државним установама. На тај начин се обично финансирају публикације уско стручног карактера, везане за рад установе, које излазе у малим тиражима. Ови издавачи дају велики допринос у области продукције научне и стручне литературе, а пошто не послују ради профита цене њихових издања су нетржишне, што још више доприноси наведеном циљу.

2.2 Обим продукције књига у Републици Србији

Обим продукције књига у Републици Србији у периоду 1992 – 2005. године кретао се од 1.442 наслова у 1993. години до 8.281 наслова издатих у 2005. години.²

Година	Број издатих наслова
1993.	1.442
1994.	2.799
1995.	3.531
1996.	5.536

За средину деведесетих година прошлог века карактеристичан је постепени пораст издавачке продукције, који се из године у годину повећавао за у просеку око 1.400 наслова годишње.

Почетком овог века број издатих наслова на годишњем нивоу одржавао се на броју издатих наслова из деведесетих година (5.734 наслова у 2000. години,

² Према статистичким годишњацима Републике Србије за 1993, 1994, 1995 и 1996. годину

односно 4.515 наслова у 2001. години),³ да би од 2004. године овај број био повећан готово двоструко, и досегао 8.188 наслова, односно 8.281 наслов у 2005. години.⁴ Према анализи *Истраживање тржишта књига у Србији*, у сектору издаваштва постоји тренд повећавања броја наслова, јер је од анкетираних издавача њих чак 51,9% изјавило да им се у последње три године број нових наслова увећава.

Укупан тираж издавачке продукције у Републици Србији средином деведесетих година кретао се у просеку у висини од око 10.000.000 примерака.⁵

Година	Укупан тираж
1992.	10.367.000
1993.	8.307.000
1994.	11.975.000
1995.	9.383.000
1996.	14.725.000

Почетком 21. века задржан је тренд из деведесетих година прошлог века и, као и када је у питању број издатих наслова, укупан обим издавачке продукције остао је на висини просека претходног периода. Међутим, стање је битно измењено у наредним годинама, у којима је јасно уочљиво повећавање броја издатих наслова уз смањивање укупног обима издавачке продукције. У 2005. години, на пример, укупан обим тиража износио је око 7 милиона примерака,⁶ дакле око три милиона мање од просека деведесетих година, док је број издатих наслова повећан око два пута.

Овакав развој показује да су издавачи у покушају да обезбеде пласман књиге, односно својих инвести-

³ Према статистичким годишњацима Републике Србије за 2000 и 2001. годину

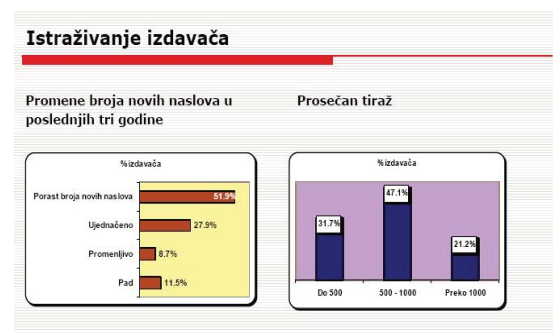
⁴ Према подацима из библиографске базе података Народне библиотеке Србије

⁵ Према статистичким годишњацима Републике Србије за 1992, 1993, 1994, 1995 и 1996. годину

⁶ Према подацима из библиографске базе података Народне библиотеке Србије

ција, ишли на повећање броја издатих наслова, али без увећаних улагања, смањивањем тиража појединих издања. Овакав приступ је неизбежно повезан са повећавањем укупних материјалних трошкова, и то из два разлога. Са смањењем тиража сразмерно се повећава удео материјалних трошкова у цени сваке појединачне књиге, док производња сваког новог наслова представља значајан додатни трошак за издавача. Повећана понуда наслова смањује ризик издавача од стварања залиха, док смањени тиражи скраћују време за повраћај уложене инвестиције, а такође смањују и вероватноћу од стварања залиха. Међутим, све ово се у крајњој линији остварује на рачун повећаног притиска на куповну моћ купца. Пошто се куповна моћ становништва не повећава, као логичан резултат тежње издавача ка сигурности долази до смањења укупног обима тиража на годишњем нивоу.

Према анализи *Истраживање тржишта књиџа у Србији*, готово половина издавача књиге штампа у тиражу између 500 и 1.000 примерака.⁷

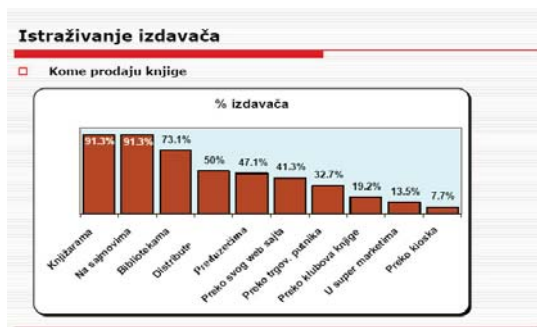
Због-како укупно тако и просечно-ниских тиража, мањи издавачи су практично принуђени да се

⁷ Сви графикони преузети су из анализе *Истраживање тржишта књиџа у Србији* објављене на сајту Народне библиотеке Србије

оријентишу на производњу књиге која подилази масовном укусу, јер немају довољно прихода да би део издвојили за издавање некомерцијалних публикација.

Затворени систем штампања и продаје књига, односно издавање публикација превасходно за сопствену књиџарску мрежу, смањује цену књиге због избегавања трговачких маржи, али истовремено доводи до смањене територијалне доступности таквих публикација, пре свега у провинцији, односно мањим насељеним местима.

Награђивање књижевног стваралаштва има извесног, понекад чак и знатног, утицаја на продају књиге, али само у појединачним случајевима. Уз то, само познате књижевне награде имају већег утицаја за подстицање интересовања читалачке публике за одређена издања. На пример, Нинова награда за роман, Змајева награда за поезију и сл. Међутим, издавачи не могу унапред рачунати на добијање награде, нити су у могућности да тачно процене њен евентуални утицај на продају, тако да су почетни тиражи награђених књига углавном блиски просечним, док је доштампавање тиража награђених књига ретко, због додатних трошкова које повлачи и због увећаног ризика од засићења тржишта. Стога књижевне награде више утичу на убрзање продаје и на смањење залиха, односно доприносе исцрпљивању целокупног тиража.

Истраживање тржишта књига у Србији показало је да је већина издавача специјализована за одређену ужу тематску област, пре свега за хуманистичке науке, белетристику, дечју књижевност, а затим и за стручну литературу.

Издавачи књиге продају како путем књижарске мреже, тако и на привременим локацијама на отвореном простору, киосцима, преко мреже трговачких путника и на сајмовима књига.

На сајмовима књига 79,8% испитаних издавача даје попусте, док 73,5% даје попусте веће од 20%.

3. ПЛАСМАН КЊИГЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

3.1 Мрежа књижара у Републици Србији

Према расположивим подацима, данас у Србији има свега око 500 књижара.⁸ Проблем који највише тишти наше савремено књижарство је постојећи механизам пласмана књиге на тржишту. Наиме, највећи део нових издања се не пласира преко књижарске мреже, већ путем који их мимоилази, преко издавачких кућа и њихових продајних агената. Такође, више од 50% анкетираних књижара припада издавачким кућама.

Према расположивим подацима, посредством књижара на тржиште се пласира свега негде око 50% укупне издавачке продукције, док је пласман друге половине препуштен директном издавачком пласману.

Према *Истраживању тржишта књига у Србији* књижарска делатност се готово у потпуности налази у приватном сектору. Свега 12,8% од анкетираних књижара је у државном власништву, односно у власништву јавних предузећа или јавних установа. Већина испитаних књижара је млађа од 15 година (61,5%).

Највећи број књижара, око 2/3, нису специјализоване за продају одређене врсте књига. Поред тога, у прилог чињеници да се књижаре налазе у веома тешком положају и да тешко могу опстати само продајом књига, говори и чињеница да само 35% књижара продаје искључиво књиге. Од осталих књижара њих 48,7% већи део прихода остварује продајом других артикала, односно обављањем друге делатности. Додатне делатности су најчешће штампарство и издаваштво, али је често и угоститељство.

Преовлађујући начин продаје књига је комисиона продаја. Само 21,4% књижара нема заступљен овај облик пословања.

Књижари се о новим насловима обавештавају пре свега (73,5%) преко каталога издавача, 44,4% преко медија и 41% путем Интернета. Сајмови књига су извор информација за свега 26,5% књижара, што сведочи о чињеници да наши сајмови књига не врше једну од основних функција, а то је спајање произвођача и трговаца. Издавачи готово да не обилазе књижаре ради представљања својих издања. Свега 5,1% књижара је изјавило да су о новим књигама сазнали приликом посете представника неке издавачке куће.

Приликом набавке књига највећи утицај имају захтеви купаца (63,2%) и сопствена процена књижара (47%). Топ листе продаје имају релативно мали утицај, свега 21,4%. Цена књиге битна је код одлучивања о набавци код свега 14,6% књижара.

Понуда књига у нашим књижарама је скромна у односу на текућу издавачку продукцију. Чак 42,7% књижара има до 2.000 наслова у понуди, односно 63,4% од свих књижара нуди до 5.000 наслова. Ако се узме у обзир да се у Србији произведе годишње око 6.000 наслова, и ако је продајни рок књиге око 4 године, онда се може закључити да се у око 2/3 наших књижара налази највише 20% од свих актуелних наслова наших издавача.⁹

⁸ Јоновић, Петар. Српско књижарство: нови прилози за историју српског књижарства. Београд : Прометеј : Даниел принт, 2005.

⁹ Према: *Истраживање тржишта књига у Србији*

3.2 Продаја књига

На обим продаје књига у извесној мери утиче и систем одређивања цена књига, као један од регулативних фактора тржишта књига. Једна од могућности, које су увеле многе европске земље, јесте фиксна цена књиге.

Фиксна цена књиге представља систем у којем једна одређена књига на сваком продајном месту има исту цену. У неким земљама он је предвиђен законом, док у другим почива на споразумима између заједница издавача и заједница књижара. У основи, код система фиксних цена закони тржишта се и даље примењују на књиге, са једним изузетком – продавци књига, за разлику од издавача, не конкуришу међусобно ценама већ понудом, стручношћу, квалитетом услуга, амбијентом, и сл.

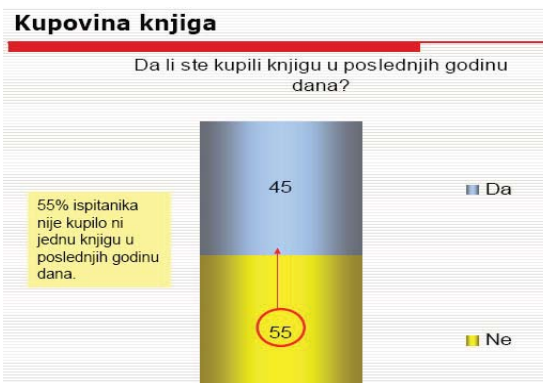
Основни циљ система фиксних цена књиге је повећавање доступности књиге и могућност да књига у датом тренутку може бити купљена по истој цени без обзира на место куповине. Због велике конкуренције и концентрације књига, цена књига у метрополама пада, тако да се у систему неједначених цена књиге купци са локалног тржишта преоријентишу на централно, чиме се угрожава локална дистрибутивна мрежа.

Системом фиксних цена постиже се здрава конкуренција између продајних путева, децентрализују се канали дистрибуције и развија књижарска мрежа, посебно на запостављеним подручјима.

На питање да ли је српском тржишту потребна јединствена цена књиге каква постоји у већини европских земаља, према *Истраживању тржишта књига у Србији* чак 91,5% је одговорило потврдно.

Према *Истраживању тржишта књига у Србији* на избор при куповини највише утичу садржина књиге или препорука, а готово ни мало аутор, издавач или едиција. Купци су изразили жељу да буду боље информисани од издавача и књижара него што је то тренутно случај.

Од укупног броја испитаника, 55% у последњих годину дана није купило ниједну књигу.

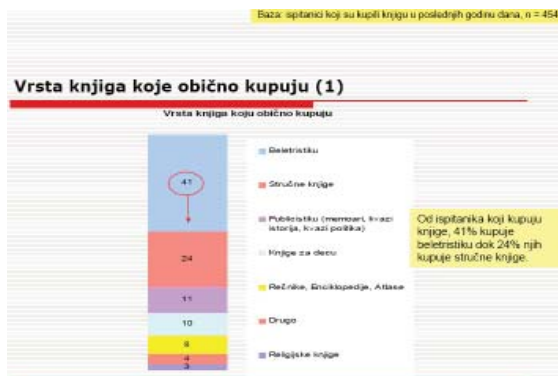
Испитаници који купују књиге у просеку купе 8,6 књига годишње, док је просечна учесталост куповине књига једна књига на 4,5 месеца.

Од укупног броја испитаника који су се одредили као купци књига, односно који су купили најмање једну књигу у последњих годину дана, већина (47%) је купила књиге у књижарама, док свега 15% испитаника књиге купује на сајмовима књига или на киоску.

Најзаступљенији жанр при куповини је белетристика (41%), док је стручна књига заступљена са 24%.

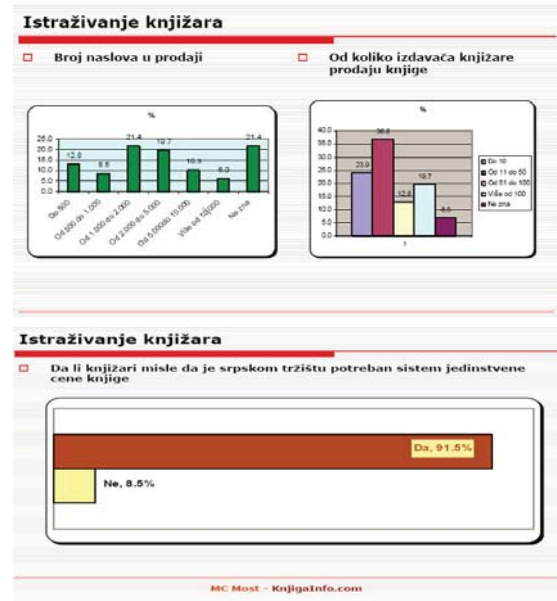
Један од фактора који утиче на укупну продају књига је свакако и електронска трговина. Електронске књижаре попут Amazon.com указују на моћне маркетиншке потенцијале електронске трговине књигама, са интернационалним димензијама.

Међутим, Интернет књижара која тежи квалитетној опремљености и поседовању доброг асортимана књига има по обиму сличне трошкове као и класична

књижара. Практично, Интернет књижара незнатно је јефтинија од класичне. За Интернет књижару, заправо, важе исти аргументи у прилог фиксне цене књиге као за класичну књижару. Имајући ово у виду, Интернет представља занимљиво проширење могућности пре свега за купце. Може се претпоставити да највише изгледа за будућност има класична књижара у комбинацији са пружањем Интернет услуга.

3.3 Обим промета у мрежи књижара у Републици Србији

Према *Истраживању тржишта књига у Србији* највећи број контактираних књижара је пристао на сарадњу и одговорио на постављена питања. Међутим, на питања о промету књига, броју продатих примерака на годишњем нивоу и обиму финансијског пројекта, књижари нису одговарали, сматрајући то пословном тајном.

4. БИБЛИОТЕКЕ

4.1 Мрежа библиотека у Републици Србији

Јединствени библиотечко - информациони систем Републике Србије чине: Народна библиотека Србије у Београду, Библиотека Матице српске у Новом Саду, Универзитетска библиотека Светозар Марковић у Београду, Народна и универзитетска библиотека Иво Андрић у Приштини (Београду), Универзитетска библиотека Н. Тесла у Нишу, Универзитетска библиотека у Крагујевцу, Библиотека Српске Академије наука и уметности, Библиотека Српске патријаршије, Централна библиотека Војске Србије, мрежа јавних библиотека, мрежа високошколских библиотека, мрежа школских библиотека, мрежа специјалних библиотека, мрежа гарнизонских библиотека, библиотеке верских заједница.

Мрежу јавних библиотека чини 148 народних библиотека у седиштима општина, 14 несамоствалних библиотека при домовима културе, 381 стационарни огранак народних библиотека, 35 месних библиотека, 37 библиотека у предузећима које имају општи фонд, односно укупно 615 јединица.

Мрежу школских библиотека чини 1.114 библиотека основних и 411 библиотека средњих школа, што укупно даје 1.525 библиотечких јединица.

Мрежу високошколских библиотека чини 175 библиотечких јединица.

Мрежу специјалних библиотека чине 243 библиотечке јединице.¹⁰

4.2 Облици набавке

Библиотеке грађу принављају по различитим основама. Доминантан облик принављања зависи од типа

библиотеке, њеног статуса, односа према оснивачу, као и од финансијских услова, односно од укупне масе средстава која се издвајају за редовно принављање библиотечке грађе на годишњем нивоу.

Облици прибављања књижне грађе

Обавезни примерак је вид неселективне набавке, карактеристичан за националне библиотеке и заснива се на обавези штампа да без надокнаде достави националним библиотекама одређени број примерака сваког одштапаног издања. Овај облик принављања се врши на трошак произвођача и нема тржишни карактер, већ представља облик натуралне обавезе. Издавачи, међутим, често не поштују ову законску обавезу, тако да је нпр. 2006. године првих сто издавача у Републици Народној библиотеци Србије ускратило испоруку чак 2003 књиге. Могло би се претпоставити да мали издавачи ову своју обавезу извршавају још нередовније, односно да је многи не извршавају уопште.

Куповина представља најзначајнији облик принављања у библиотекама (осим у националним) јер је то једини начин на који се набавља искључиво грађа која је библиотеци, по њеној процени, заиста потребна. Овај вид набавке је готово редовно усмерен директно ка издавачима, због избегавања посредовања књижарске мреже.

Размена представља начин да библиотека, без улагања финансијских средстава, своје фондове попуни публикацијама које су јој потребне, дајући у замену властита издања или друге публикације које има у свом фонду, а које представљају вишак. Овај вид набавке најзаступљенији је у библиотекама које имају развијену издавачку делатност, пре свега специјалним. Овакав начин принављања је нетржишни и у потпуности мимоилази како издаваче, тако и књижаре.

Поклон за библиотеке најчешће не представља адекватан вид набавке грађе. Набавка по основу

¹⁰ Према Централном регистру библиотека Народне библиотеке Србије

поклона је нередовна и несистематска и не осликава стварно стање читалачких потреба. Поклоњена грађа, уколико изуземо вредне поклоне старих књига и ретких издања, најчешће је стара и неактуелна по структури и библиотечке фондове више оптерећује него што их освежава и чини интересантним корисницима. Поклон као облик принављања је од маргиналног значаја како за библиотеке, тако и по свом утицају на тржиште књига.

4.3 Обим куповине

4.3.1 Обим куповине у односу на библиотечке стандарде

Принављање фондова редовном куповином књига, мада од виталног значаја за успешно остваривање библиотечко-информационе делатности и за остваривање библиотечких стандарда, несразмерно мало је заступљено у односу на друге облике набавке.

С обзиром да се финансирање рада народних и школских библиотека врши преко јединица локалне самоуправе, из уступљеног дела буџета Републике, општина је обавезна да у целини учествује у набавци књига за ове библиотеке са своје територије.¹¹ Међутим, општине ову обавезу не поштују у обиму који налажу прописи, односно важећи библиотечки стандарди. То је најзначајнији разлог због којег је просечно стање набавке у мрежи народних библиотека у Републици Србији у периоду између 1990. и 2000. године било изразито неповољно, и није прелазило 30% од стандардом предвиђеног минимума на годишњем нивоу.

У периоду од 2001–2004. године дошло је до извесног, али недовољног, пораста обима набавке у мрежи народних библиотека. Тако је укупна набавка

повећана на око 60% од стандардом предвиђеног минимума, а учешће поклона као облика принављања значајно је смањено. У 2005. години, укупна набавка у мрежи јавних библиотека досегла је готово 90%.¹²

Министарство културе Републике Србије такође врши редовни годишњи откуп књига за јавне библиотеке. То, међутим, представља релативно скроман допринос остваривању њихових укупних потреба за принављањем фондова. Пошто је расподела откупљених књига линеарна, односно једнака за све библиотеке без обзира на њихову величину и развијеност, за неке библиотеке овај вид поклона представља врло скроман допринос у оквиру редовне годишње набавке, док је за друге то једини вид принављања свеже и актуелне грађе. Овај облик набавке је везан за тржиште, али у њему библиотеке не учествују. Његово учешће у укупној годишњој набавци на тржишту се процењује на око 10–14%, односно оваквим обликом набавке у библиотеке стигне од 60–70.000 књига, док укупна потреба мреже на годишњем нивоу износи око 600.000 књига.

Услед недостатка средстава библиотеке купују мање књига у односу на потребе, те воде набавну политику у складу са расположивим средствима. Отуда су у пракси библиотеке често оријентисане ка издавачима који дају веће рабате, уместо ка онима чија им је књига потребнија.

Број принављаних књига у школским библиотекама у периоду од 2001. године до данас може се оценити као поражавајући. Он се кретао од 0,17–0,28 књига по ученику (око три пута мање од стандардом предвиђеног минимума, јер минимум стандарда за школске библиотеке предвиђа 0,5–1 нове књиге по ученику у току сваке школске године). Школске библиотеке су већином оријентисане ка поклонима,

¹¹ Закон о библиотечкој делатности (Сл. Гласник РС, бр 34/94,101/2005)

¹² Шекуларац, Владимир. Мрежа јавних библиотека у Републици Србији у 2005. години, сајт Народне библиотеке Србије

тако да је обим њихове набавке на тржишту књига, и поред великог броја библиотека, практично занемарљив.

Према подацима Народне библиотеке Србије, укупна набавка за библиотеке у 2005. години износила је:

- › 525.247 за мрежу јавних библиотека,
- › 215.000 за мрежу школских библиотека
- › 42.670 за мрежу високошколских библиотека
- › 12.500 за мрежу специјалних библиотека
- › 44.605 за националне библиотеке.¹³

Укупно, библиотеке у Србији купиле су у 2005. години 840.022 књиге. Обим куповине у односу на укупну издавачку делатност (7 милиона примерака) представљао је око 12% укупног тиража на тржишту.

5. ОБИМ И СТРУКТУРА КОРИШЋЕЊА КЊИГА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

На крају би, у светлу тржишних услова укупне продукције и издавачких планова, требало нешто рећи и о обиму и структури коришћења књига у Републици Србији.

Према истраживању *Тржиште књига у Србији* највећи број испитаника који нису прочитали ниједну књигу у последњих годину дана престао је да чита у средњем добу или када су почели да раде, њих 36% је престало да чита током школовања, а постоји и одређени проценат људи који никада нису ни читали књиге.

Од испитаника који су прочитали бар једну књигу у последњих годину дана, 33% су чланови библиотеке. Испитаници који су чланови библиотеке најчешће позајмљују белетристику и стручне књиге.

Од испитаника који су прочитали бар једну књигу у последњих годину дана, 66% позајмљује књиге од других људи.

Од испитаника који су прочитали бар једну књигу у последњих годину дана, 8% чита књиге преко Интернета. Половина испитаника која не чита преко Интернета би их читала када би имала услова.

Према подацима Народне библиотеке Србије, мрежа јавних библиотека располагала је у 2005. години фондовима од 14.344.505 јединица које је користило 472.734 корисника, односно 6,3% становништва Републике Србије. Коришћено је укупно 8.204.409 јединица, а обрт књижног фонда износио је 0,57. Овај податак сведочи о недовољној актуелности књижних фондова и потреби за преиспитивањем њихове структуре, за одлучнијим отписом старе и неактуелне грађе, као и за обимнијом и свестранијом набавком нове.

Мрежа школских библиотека располагала је у 2005. години фондовима од 9.452.459 јединица које је користило 616.369 корисника. Коришћено је 2.947.655 јединица, а обрт књижног фонда износио је свега 0,31.

Мрежа високошколских библиотека располагала је у 2005. години фондовима од 3.978.634 јединица, које је користило 198.559 корисника. Коришћено је укупно 1.124.464 јединица. Обрт фонда износио је 0,28.

Мрежа специјалних библиотека располагала је у 2005. години фондовима од 2.349.994 јединица, које је користило 19.981 корисника. Коришћено је укупно 97.464 јединица.

Националне библиотеке располагале су у 2005. години фондовима од 5.498.346 јединица, а користило их је 13.334 корисника. Коришћено је 127.801 јединица.

6. ЗАКЉУЧАК

Резултати ове анализе показују да тржиште књига у Републици Србији са једне стране није довољно регу-

¹³ Исто

лисано, како прописима које доноси држава тако и споразумима између издавача и књижара. Са друге стране постоји недовољно самоорганизовање како у сектору издаваштва тако и књижарства, где њихова струковна удружења још увек не дају свој пуни допринос.

Издавачи су мали, расцепкани и у структури издаваштва преовлађује недовољна специјализација и одсуство стратешког планирања.

За сада нема знакова преко потребних интеграција у издаваштву, које би снижењем трошкова и концентрацијом капитала зауставиле неповољан развој изражен у смањењу укупних тиража на годишњем нивоу и у тенденцији издавања већег броја наслова по цену смањивања тиража појединачних издања.

Јасни антагонизми између издавача и књижара – од којих су неки структурални, а други потичу из тренутног стања – пре свега извиру из проблема које имају издавачи, као места на којем књига настаје. Однос издавача и књижара, као и укупан положај књижарства, би се знатно поправио када би држава преузела одговорност за стање у овој области и увела систем фиксних цена књига.

Најзад, књижари морају да се реструктурирају и да се у много већој мери окрену Интернет продаји и другим савременим облицима електронског пословања.

Удео библиотека у приликама на тржишту је релативно маргиналан, и оне су у том погледу принуђене да прате стање и да му се прилагођавају у оквирима које пружа њихов правни и материјални положај, који је у рукама државе.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Закон о библиотечкој делатности* (Сл. Гласник РС, бр 34/94,101/2005)
2. Јоновић, Петар. Српско књижарство: нови прилози за историју српског књижарства. Београд: Прометеј: Даниел принт, 2005.

3. Шекуларац, Владимир. Мрежа јавних библиотека у Републици Србији у 2005. години, сајт Народне библиотеке Србије

ИЗВОРИ

1. *Истраживање тржишта књига у Србији*, анализа спроведена за Народну библиотеку Србије од тима истраживача који су чинили предузећа МЦ Мост, Synovate и Aquagroup, сајт Народне библиотеке Србије
2. Статистички годишњаци Републике Србије за 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 2000. и 2001. годину
3. Библиографска базе података Народне библиотеке Србије
4. Централни регистар библиотека Народне библиотеке Србије
5. Извештаји о раду и програми рада народних библиотека у Републици за Србији за 2005. годину
6. База *Мрежа библиотека Србије*

Мр Драгана Милуновић
Тржиште књига у Републици Србији: издавачки, књижарски и библиотечки аспекти

Резиме

Рад се бави анализом тржишта књига у Републици Србији. Приказане су мреже издавача, књижара и библиотека, њихови међусобни односи, обим продукције наслова и укупног тиража краја 20. и почетком 21. века, проблеми у продукцији и дисеминацији књига, као и заступљеност како продаје књига тако и њиховог коришћења у библиотекама. Представљен је значај фиксне цене књиге и њеног утицаја на тржиште књига. Анализирана је динамика набавке књига за мреже свих типова библиотека у Републици, као и укупан обим набавке у односу на укупан тираж.

Мр Драјана Милуновић

Dragana Milunović, M.A.

Book Market in The Republic of Serbia: Publishing, Bookselling and Library Aspect

Summary

The paper presents a study of book market in the Republic of Serbia. It describes networks of publishers, booksellers and libraries, their

relationships, amount of titles published and the total print run during the last years of the 20th and the first years of the 21st century. It describes problems in production and dissemination of books, and intensity of book selling and use of books through libraries. A significance of a fixed book price and its influence on book market is presented. The paper gives an analysis of book acquisition dynamics and the relation between the total book acquisition in all types of libraries and the total print run in Serbia.